

KAZDAĞI TÜRKMEN KÖYLERİNDE GELENEKSEL TÖREN VE RİTÜELLER: SÜRDÜRÜLEBİLİR KÜLTÜREL MİRAS TURİZMİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA¹

Dr. Bedriye Çilem SOYLU*

Prof. Dr. Bayram ŞAHİN**

Arş. Gör. Beste DEMİR***

Arş. Gör. İbrahim MİSİR****

Öz: Turizm, sadece ekonomik bir faaliyet olmanın ötesine geçerek kültürel mirasın korunması ve tanıtılması açısından önemli bir rol üstlenmektedir. Turizm faaliyetlerinin bölgeye daha fazla değer katabilmesi ve toplumun kültürel kimliğinin korunmasına katkı sağlayabilmesi açısından yerel halkın görüşleri ve sürece katılımı da son derece önemlidir. Bu kapsamda çalışmada Kazdağı yöresinde yaşayan Türkmenlerin tören ve ritüellerinin tespit edilmesi ve turistik bir ürün olarak değerlendirilmesine ilişkin yerel halkın görüşlerinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Araştırmada nitel araştırma desenlerinden fenomenoloji deseni kullanılmış ve veriler Kazdağı'nda bulunan sekiz köyde, on dört kişi ile gerçekleştirilen yüz yüze görüşmeler sonucu elde edilmiştir. Verilerin Maxqda 20 nitel veri analiz programı yardımıyla içerik analizi gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda Kazdağı Türkmen köylerine özgü ritüeller; doğum, askerlik, düğün, ölüm, özel günler, inanç ve ibadetlere yönelik olmak üzere altı başlık altında kategorize edilmiştir. Ayrıca araştırma sonucunda, yerel halkın sahip olduğu kültürel değerlerinin turistik ürün olarak kullanılmasına dair görüşlerinde hem tören ve ritüellere göre hem de kişilere göre farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Yerel halkın bu tören ve ritüellerin turizme nasıl entegre edilebileceği konusundaki görüşlerinin belirlenmesi gelecekte turistik ürünlerin geliştirilmesi ve sürdürülebilir turizm planlarının oluşturulması için önemli bir yol gösterici olacaktır.

Anahtar Sözcükler: Somut Olmayan Kültürel Miras, Turizm, Tören ve Ritüel, Türkmen Kültürü, Kazdağı

Traditional Ceremonies and Rituals in Mount Ida Turkmen Villages: A Study on Sustainable Cultural Heritage Tourism

¹ Bu çalışma, Balıkesir Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi (BAP) tarafından 2022/027 proje numarası ile desteklenmiştir. BAP birimine destekleri için teşekkür ederiz.

* Dr., E-posta: bedriyecilemsoylu@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8294-1036.

** Prof. Dr., Balıkesir Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, Balıkesir/TÜRKİYE, E- posta: bsahin@balikesir.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1911-9066.

*** Arş. Gör., Balıkesir Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği Bölümü, Balıkesir/TÜRKİYE, E- posta: beste.demir@balikesir.edu.tr, ORCID: 0009-0007-4374-0294.

**** Arş. Gör., Balıkesir Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, Balıkesir/TÜRKİYE, E- posta: ibrahimmisir@balikesir.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8233-6346.

Abstract: *Tourism is not only an economic activity but also plays an important role in protecting and promoting cultural heritage. For tourism activities to add more value to the region and contribute to the preservation of the community's cultural identity, the opinions and participation of local people in the process are also extremely important. This study aims to identify the ceremonies and rituals specific to the Turkmen villages of Mount Ida and to reveal the views of the local people on their evaluation of a touristic product. Phenomenology design, one of the qualitative research designs, was used in the study and the data were obtained through face-to-face interviews with fourteen people from eight villages in Mount Ida. Content analysis of the data was performed with the help of the Maxqda 20 qualitative data analysis program. As a result of the research, rituals specific to Mount Ida Turkmen villages were categorized under six headings: wedding, death, birth, military service, special days, beliefs and worship. In addition, as a result of the research, it is seen that the opinions of local people on the use of rituals as touristic products differ according to rituals and individuals. It is believed that revealing the views of local people on integrating these ceremonial rituals into tourism will provide an important guide for future touristic product development and sustainable tourism plans.*

Keywords: *Intangible Cultural Heritage, Tourism, Ceremony and Ritual, Turkmen Culture, Mount Ida*

Giriş

1980'li yıllardan sonra dünya çapında yaşanan hızlı siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel değişimler, ulusal sınırları aşarak küresel bir boyut kazanmıştır. Bu değişim süreci, maddi ve manevi değerlerin yanı sıra, ulusal kültürel birikimlerin de dünya çapında yayılmasına neden olmuştur. Genel olarak “küreselleşme” olarak adlandırılan bu süreç, kültür ve kültürel miras boyutunun önemini artırmıştır. Kültür, bir milleti diğerlerinden farklı kılan yaşam biçimleri ve o millete özgü milli değerlerdir. Bu değerler, bir kuşaktan diğerine, bir zamandan başka bir zamana aktarıldığında, kültür olma özelliğini kazanmaktadır (Kolaç, 2009, s. 20). Bu nedenle, kültür ve kültürel mirasın korunması ve aktarılması, toplumların kimliklerinin ve değerlerinin sürdürülebilirliği için önemlidir.

Günümüzde değişen alışkanlıklar, kültürel unsurlara olan ilginin azalması ve bazı geleneklerin, törenlerin ve ritüellerin yeterince uygulanmaması somut olmayan kültürel miras değerlerinin azalmasına, hatta yok olmasına sebebiyet vermektedir (Mustafa & Saleh, 2017, s. 1059; Cai, 2022, s. 1). Bu noktada somut olmayan kültürel miras unsurlarının korunması, gelecek nesillere aktarılması ve bölgenin kültürel miras turizmi alanında rekabet gücünün artırılıp yerel halk ve paydaşlar için sosyo-ekonomik faydalar yaratması adına sürdürülebilir turizm yaklaşımlarıyla desteklenmesi önem arz etmektedir (Kim, Whitford & Arcodia, 2019, s. 422). Nitekim somut ve somut olmayan kültürel miras unsurları turizm faaliyetlerinde önemli bir çekicilik oluşturmaktadır. Turizm çeşitleri içinde yer alan kültür turizmi temelde kültürel değerleri içermektedir. Kültür turizmi, bir destinasyonun kültürel veya miras varlıklarının turistlerin tüketimine sunduğu turizm faaliyeti olarak tanımlanabilir (McKercher & Du Cros, 2002, s. 9). Dünya Turizm Örgütü verilerine göre en fazla gelişim gösteren turizm çeşitleri içinde yer alan kültür turizmi; ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan birçok avantaj sağlamaktadır (Uygur & Baykan, 2007, s. 30). Aynı zamanda turistler bu turizm türü sayesinde kendi kültürlerinden uzaklaşırken yeni bir kültürü deneyimleme şansını yakalamaktadır.

Balıkesir ve Çanakkale illerinin sınırları içerisinde yer alan Kazdağları, zengin doğal güzellikleri ve tarihi önemi ile dikkat çeken bir bölgedir. İlgili alan yazında bölgenin isimlendirilmesi hakkında birlik bulunmadığı farklı çalışmalarda “Kaz Dağı”, “Kazdağları”, “Kazdağı” ve “Kaz Dağları” şeklinde tanımlandığı görülmektedir (Uzun, 2012, s. 125). Bu bağlamda farklılığın aslında bölgenin kapladığı alan ile ortaya çıktığı görülmektedir. Kazdağları bölgesi, Edremit körfezinin kuzeyini takiben Dede Dağı, Kazdağı, Eybek, Gürgen, Kocakatran, Küçükkatran ve Susuz (Sakar) dağlarını kapsamayan yaklaşık 60-70 kilometrelik bir alanı içermektedir (URL-6). Kazdağı ise Balıkesir’in Edremit ilçesine bağlıdır ve Kazdağları zincirinin ortasında yer almaktadır (URL-7). 1800 metre yüksekliği bulunan Kazdağı’nın Sarıkız Tepesi ve Babatepe (Kartaltepe) olmak üzere iki tane zirvesi bulunmaktadır (Duymaz, 2001, s. 89). Kazdağı’nın bulunduğu 21.450 hektarlık alan Bakanlar Kurulu ile Kazdağı Milli Parkı ilan edilmiştir (URL-8). Kazdağı, yalnızca doğal zenginlikleriyle değil, aynı zamanda kadim Türkmen kültürüyle de öne çıkmaktadır. Kazdağı Türkmenleri, Orta Asya’dan Anadolu’ya uzanan göçler sırasında bu bölgeye yerleşmiş olan Oğuz Türklerindedir. Sözlü tarihe göre, Fatih Sultan Mehmet, İstanbul’un fethi ve Midilli’deki isyanların bastırılması için gereken gemilerin kerestelerini biçirmek amacıyla Toros Dağları’ndaki Tahtacı Türkmenlerini Kazdağı’na davet etmiştir. Bu davet üzerine bölgeye gelen Tahtacı Türkmenleri, işleri tamamlandıktan sonra bu bölgeye yerleşmişlerdir. O tarihten bu yana, Tahtacı Türkmenleri burada yaşamlarını sürdürerek atalarından miras aldıkları ritüel ve inanç pratiklerini devam ettirmektedirler (Duman & Taşçinten, 2020, s. 332). Kazdağı Türkmen köyleri, kuşaklar arası aktarımın en güçlü yaşandığı yerler arasında önemli bir yere sahiptir. Farklı coğrafyaları ve yüzyılları aşarak günümüze kadar ulaşan türlü adet ve uygulamalar, kültürel mirasın korunması açısından büyük bir değer taşımaktadır. Fakat değişen yaşam koşulları nedeniyle kırsal yerleşmelerden şehir dışına göç etmeleri ve geleneği bilen yaşlıların hayatlarını kaybetmesiyle bazı gelenekler ve uygulamalarda değişiklikler yaşanmıştır (Çandarlı Şahin, 2022, s. 227). Bu kapsamda tören ve ritüellerin turistik bir ürün olarak değerlendirilmesinin bölgenin somut olmayan kültürel değerlerinin sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesinde, kültürel değerlerin korunmasında ve yerel ekonomik kalkınmada etkili olacağı düşünülmektedir. Kazdağı yöresinde yaşayan Tahtacı Türkmenleri son yıllarda birçok araştırmaya konu olmuş ancak; turizm açısından ele alan sınırlı sayıda araştırmaya rastlanmıştır. Geleneksel değerlerin turizmde değerlendirilmesiyle ilgili olarak, yerel toplulukların görüşlerinin dikkate alınması önemlidir. Turizm faaliyetlerinin bölge halkı üzerindeki etkilerini anlamak ve yerel katılımı teşvik etmek, sürdürülebilir turizm yaklaşımlarının başarısı için elzemdir. Dolayısıyla çalışma kapsamında Balıkesir’deki Tahtacı Türkmen nüfusunun en yoğun olduğu yer olan Kazdağı yöresinde yaşayan Türkmenlerin tören ve ritüelleri incelenmiş ve yerel halkın bu değerlerin turizmde kullanılmasına yönelik bakış açıları ortaya koyulmuştur. Turizm stratejilerinin geliştirilmesi ve yerel halkın bu sürece aktif katılımının sağlanması açısından bu çalışmanın katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1. Somut Olmayan Kültürel Miras

Kültürel miras, “geçmişten miras alınan ve farklı nedenlerle geleceğe miras bırakılmak istenen, fiziksel olarak var olan ve insanlar tarafından yapılmış her türlü eser ile bir topluma ait fiziksel nitelik taşımayan değerler bütünü” olarak tanımlanmaktadır (URL-1). Kültürel miras unsurları 2003 yılında imzalanan “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi” ile kategorize edilmiştir. Bu sözleşmeye göre kültürel miras; somut ve somut olmayan olarak iki gruba ayrılmaktadır. Somut kültürel miras unsurları; tarihi köyler, binalar, arkeolojik alanlar, kültürel manzaralar, kültürel objeler ve kültürel varlıklar gibi gözle görülebilen fiziki eserlerden oluşurken, somut olmayan

kültürel miras unsurları; sözlü gelenekler, ritüeller, uygulamalar, el ve gösteri sanatları olarak sıralanmaktadır (URL-4). Somut olmayan kültürel miras terimi, UNESCO'nun kültürel varlıkların korunması için yürüttüğü programların bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Oğuz, 2018, s. 57). Daha geniş bir tanımla somut olmayan kültürel miras, “toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânlar” olarak tanımlanmaktadır (URL-3). Bu tanımdan da anlaşılacağı gibi somut olmayan kültürel miras unsurları insan yaşamının birçok alanında yer almaktadır. Temel olarak beş grup altında sınıflandırılan bu unsurlar;

- Somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında taşıyıcı işlevi gören dille birlikte sözlü gelenekler ve anlatımlar (destanlar, efsaneler, halk hikayeleri, atasözleri, masallar, fıkralar vb.),
- Gösteri sanatları (karagöz, meddah, kukla, halk tiyatrosu vb.),
- Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler (nişan, düğün, doğum, nevrüz, vb. kutlamalar),
- Doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar (geleneksel yemekler, halk hekimliği, halk takvimi, halk meteorolojisi vb.),
- El sanatları geleneği (dokumacılık, nazar boncuğu, telkâri, bakırcılık, halk mimarisi) olarak sıralanmaktadır.

Türkiye'nin 2023 yılı itibari ile somut olmayan kültürel miras listesine kayıtlı acil koruma gerektiren değerleri ile birlikte 30 adet unsuru bulunmaktadır (URL-2). Böylece Türkiye, sahip olduğu bu zengin liste ile en çok kültürel değer kaydettiren ikinci ülke konumundadır. Ancak somut olmayan kültürel miras unsurlarına sahip olmak kültürel aktarım için tek başına yeterli olmamaktadır. Bu nedenle gelecek kuşaklara aktarma bilincinin de geliştirilmesi gerekmektedir. Günümüzde, kültürün ve mirasın korunması artık bireysel veya ulusal sınırlarla sınırlı kalmamaktadır; tam tersine, uluslararası bir mesele haline gelmiştir (Artun, 2004, s. 147). Özellikle somut olmayan kültürel mirasın korunması konusunda uluslararası işbirliği giderek önem kazanmaktadır. Bu bağlamda, iki önemli sözleşme ön plana çıkmaktadır. Bunlar, 1972 Doğal ve Kültürel Dünya Mirasının Korunması Sözleşmesi ve 1989 Tavsiye Kararı'nın ardından UNESCO'ya taraf devletler tarafından 2003 ve 2005 yıllarında imzalanan Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması ve Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmeleridir. Bu sözleşmeler, somut olmayan kültürel mirasın korunması için koruma biçimleri önermektedir (Oğuz, 2018, s. 80; Metin Basat, 2013).

Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, bir toplumun kendine özgü kültürel kimliğinin taşıyıcısı olarak gördüğü ve kuşaktan kuşağa aktararak bugüne kadar taşıdığı somut olmayan kültürel mirasları korumayı ve gelecek nesillere aktarmayı hedeflemektedir. Bu sözleşme çerçevesinde oluşturulan Ulusal Envanterler, somut olmayan kültürel miras unsurlarının belirlenmesi ve korunması için kılavuz görevi görmekte, aynı zamanda İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Miras Temsili Listesi ve Acil Koruma Gerektiren Somut Olmayan Miras Listesi gibi ulusal ve uluslararası düzeyde koruma mekanizmalarını şekillendirmektedir. Bu belgeler, kültürel mirasın korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması konusunda toplumlara bilinçlendirerek, kültürün devamlılığını sağlamayı amaçlamaktadır (Oğuz, 2009, s. 8, Gürel & Çetin, 2017, s. 77). UNESCO tarafından 2003 yılında kabul edilen ve 2006 yılında yürürlüğe giren bu sözleşme, insanlığın yüzyıllar boyunca oluşturduğu ve sözlü kültür geleneği içinde kuşaktan kuşağa aktarılan geleneksel bilgilerin ve kültürlerin korunmasını ve gelecek nesillere aktarılmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Aynı zamanda, bu alandaki

çabaları ve çalışmaları desteklemek ve daha da önemlisi, yok olma tehlikesi altında olan bu değerli bilgi, uygulama ve sanat alanlarına toplumların dikkatini çekmek gibi hedeflere sahiptir (Oğuz, 2018, s. 103). Böylece, kültürel mirasın sadece fiziksel yapılarla sınırlı olmadığı, aynı zamanda somut olmayan ve ruhsal boyutunun da korunması gerektiği vurgulanmaktadır, kültürel çeşitliliğin ve kimliklerin korunması hedeflenmektedir.

Kültürel miras unsurlarının, küresel olgular tarafından yok edilip, tüketilen ve yeni nesiller tarafından sahip çıkılmayan bir duruma geldiğinde eski binalar gibi yıkılıp yok olmaya mahkûm olacağı unutulmamalıdır (Ekici, 2004, s. 10). Artan talep ile kaynakların kontrolsüz kullanımı geri dönüşü olmayan sonuçlara neden olmaktadır. Bu nedenle kültürel mirasın bir bütün olarak yönetimi ve gelecek nesillere aktarım için sistematik bir çaba gerekmektedir (Pietrobruno, 2009; Labadi, 2011, s. 117; Krasojević & Djordjević, 2017, s. 444). Somut olmayan kültürel mirasın korunması ve sürdürülmesinde turizm önemli bir rol oynamaktadır. Özellikle kültürel etkinlikler, festivaller, geleneksel el sanatları ve yerel mutfak gibi unsurlar turizm aracılığıyla korunabilir ve gelecek nesillere aktarılabilir. Turizm faaliyetleri, ziyaretçilerin bu mirasları deneyimlemelerini ve yerel toplumun bu mirasları yaşatmalarını teşvik eder ancak, turizmin kültürel mirasa olan etkileri dengeli bir şekilde yönetilmeli ve aşırı turizm faaliyetlerinin mirasa zarar vermemesi için uygun politika ve önlemler alınmalıdır. Bu nedenle, turizm sadece somut olmayan kültürel mirasın korunması için bir araç olarak değil, aynı zamanda bu mirasın sürdürülebilirliğinin sağlanması için önemli bir strateji olarak da ele alınmalıdır.

2. Somut Olmayan Kültürel Miras ve Turizm İlişkisi

Kültürel miras kaybolmaya yüz tutmuş yaşam biçimlerini ve alanları koruyan, ulusal bir imaj ve kimlik geliştirmeye yardımcı olan kültürel sermaye olarak kabul edilmektedir. Kültürel miras somut ve somut olmayan yönleriyle ülke turizminde önemli bir belirleyici olarak ortaya çıkmıştır (Tan vd., 2023, s. 190). Kültürel miras, aynı zamanda turizmin sürdürülebilir gelişimi için de önemli bir faktördür. Bu da kültürel varlıkların korunmasına yönelik kamu bilincini ve desteğini arttırarak aynı zamanda yoksulluğun azaltılmasına, doğanın ve kültürün korunmasına büyük katkı sağlayabilmektedir (Wu vd., 2022, s. 2). Kültür turizmi, somut ve somut olmayan kültürel unsurların turistik bir ürün olarak sunulmasına aracılık yapmaktadır. Geliştirilen turistik ürünler hem maddi gelir kaynağı oluşturmakta hem de bu unsurların unutulmasına engel olmaktadır (Uslu & Kiper, 2006; Kılcan & Çetin, 2017, s. 73).

Özellikle son yıllarda somut olmayan kültürel miras, turizmin önemli bir bileşeni hâline gelmiştir. Turistler gösteri sanatları, el sanatları, yerel yemekler ve ritüeller gibi somut olmayan kültürel miras unsurlarını deneyimlemek için seyahat etme eğilimindedirler. Bu unsurlar turistleri çekmek, destinasyonlar için ekonomik değer yaratmak ve sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmek için potansiyel oluşturmaktadır (Zhang vd., 2020; Çetin & Hamzaoglu, 2022, s. 157). Ayrıca kültürel miras turizmi hem yerel halkın hem de turistlerin bölgenin tarihini ve kültürünü daha yakından tanımalarına yardımcı olmaktadır. Böylece tarihi ve kültürel bilinç artmakta ve bu değerlerin sürdürülebilir bir şekilde korunmasına da katkı sağlanmaktadır (Meydan Uygur & Baykan, 2007, s. 42). Kültürel miras turizmi kapsamında yerel kültürün turistik tüketim için sahnelenmesi ve pazarlanması tartışmalara neden olmaktadır. Miras turizmi, tarihi ve kültürel mirasın pazarlar tarafından tüketilmesi ve deneyimlenmesidir. Ancak bu deneyimlerin ticarileştirilmesi ve pazarlanması, yerel kültürün sahnelenmesi ve yozlaştırılması gibi sorunlara yol açabilmektedir (Soylu, 2023, s. 52-53). Öyle ki kültürel değerlerin kontrolsüz ve plânsız bir şekilde turistik ürün olarak kullanılması hem somut

hem de somut olmayan kültürel değerler üzerinde olumsuz etkilere yol açabilmektedir. Somut kültürel mirasın zarar görmesi, binaların tahrip olması veya tarihi yapıların bozulması gibi fiziksel hasarlar olabileceğinden zararlar kısmen telafi edilebilirken, somut olmayan kültürel değerler gelenekler, ritüeller, dil ve diğer kültürel öğeler üzerinde oluşabilecek zararlar geri dönüşü olmayan kayıplara neden olabilir. Bu nedenle, kültürel mirasın turistik kullanımı konusunda dikkatli planlama ve koruma stratejileri gereklidir (Türker & Çelik, 2012, s. 93).

Alan yazında, somut olmayan kültürel miras kavramı ile ilgili araştırmaların özellikle 2015 yılı itibarı ile artış gösterdiği görülmektedir (Baytok vd., 2021, s. 250). Araştırmalar çoğunlukla halk bilimi, mimarlık ve müzecilik gibi çeşitli alanlarda yoğunlaşmaktadır. Ayrıca somut olmayan kültürel miras unsurlarının turizm ile ilgili araştırmalarda yer aldığı görülmektedir. Somut olmayan kültürel miras unsurlarının turizm endüstrisinin ilgi alanına girme nedeni ise, bu unsurların özellikle kültür turizmi kapsamında önemli bir çekicilik unsuru olmasından kaynaklanmaktadır (Ar, 2015, s. 32). Bu çalışmalar incelendiğinde; somut olmayan kültürel miras değerlerinin turizm faaliyetleri ve tanıtımlarında kullanılmadığı, korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması için gerekli çalışmaların yapılmadığı (Aydın, 2022, s. 6; Balcı, 2023, s. 4; Krasojević & Djordjević, 2017, s. 447) görülmektedir. Öte yandan bazı çalışmalarda somut olmayan kültürel miras unsurlarının korunması için sürdürülebilir turizm ilkeleri ile koruma uygulamaları önerilmiş (Çalık & Ödemiş, 2015, s. 833) ve somut olmayan kültürel miras değerlerinin konaklama işletmelerinde kullanılmasının tatil tercihlerini olumlu yönde etkileyebileceği (Aymankuy vd., 2023, 825) ortaya koyulmuştur. Bir başka çalışmada, yöresel yiyeceklerin bölge kültürünün tanıtımında etkili ve turizm faaliyetlerinde önemli bir çekici güç olduğu (Çapar & Yenipınar, 2016, s. 100; Duman & Avcıkurt, 2023, s. 548) tespit edilmiştir. Bazı çalışmalarda ise bir bölgeye özgü kutlamalar turistik çekicilik olarak değerlendirilmiştir (Özyurt & Sarıbrahimoğlu, 2022, s. 266). Ancak ticari kaygılarla somut olmayan kültürel miras unsurlarının özünden uzak bir şekilde taklit edilmesi, kültürel değerlerin yozlaşmasına hatta tamamen kaybolmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla somut olmayan kültürel miras unsurları turistik bir ürün olarak değerlendirilirken bu hususa dikkat edilmelidir (Türker & Çelik, 2012, s. 94).

Araştırmalar genellikle bir destinasyonun turizm potansiyelini ortaya çıkarmaya yöneliktir. Turistik ürün geliştirme sürecinde turizm paydaşlarının ve yerel halkın önemi oldukça büyüktür. Bu nedenle araştırmalarda turizm paydaşları ile gerçekleştirilen görüşmelere de sık sık yer verilmiştir. Dünya Turizm Örgütü, “Turizm ve Somut Olmayan Kültürel Miras Üzerine Çalışma” isimli araştırmada somut olmayan kültürel miras unsurlarının turistik ürüne dönüştürürken bazı unsurlara dikkat edilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu unsurlar (URL-5);

- SOKÜM’ü sergilemek amacı ile mekân olarak kültürel alanlar veya tesisler inşa etmek,
- Pazar çekiciliği için cazibe merkezlerini birleştirmek,
- Yeni tur rotaları, parkurları veya miras ağları geliştirmek,
- Mevcut rotaları canlandırmak,
- Festival ve etkinlikler aracılığı ile canlılığı sağlamak olarak sıralanmaktadır.

3. Yöntem

Bu çalışmada Kazdağı Türkmen köylerinde gerçekleştirilen tören ve ritüellerin tespit edilmesi ve turistik bir ürün olarak değerlendirilmesine ilişkin yerel halkın görüşlerini ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Araştırma sahası Kazdağı sınırlarında bulunan sekiz Türkmen köyü ile sınırlandırılmıştır. Çalışmada nitel araştırma desenlerinden olan

fenomenoloji (olgu bilim) deseni benimsenmiştir. Fenomenoloji deseni, araştırma konusu kapsamında katılımcıların bir olguya ilişkin tecrübelerini betimlemesidir. Bu desen betimlenen tecrübelerin, ayrıntılı bir şekilde kavranmasını sağlamaktadır (Creswell, 2016, s. 77). Kazdağı Türkmen köylerinde yaşayan kaynak kişilerle görüşmek üzere çalışmanın amacı doğrultusunda yarı yapılandırılmış bir görüşme formu hazırlanmıştır. Görüşme formu somut olmayan kültürel miras alanlarından “toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler” çerçevesinde oluşturulmuş ve uzman görüşlerine başvurulmuştur. Uzman görüşleri sonrası katılımcılara yöneltilen sorular şu şekildedir:

1. Düğün gelenekleriniz nelerdir?
2. Doğum gelenekleriniz nelerdir?
3. Askerlik ile ilgili yapılan uygulamalar nelerdir?
4. Cenaze törenlerinizde size özgü neler yapılıyor?
5. Ölümle ilgili yapılan ritüeller var mı? Varsa bunlarla ilgili amacınız ve inancınız nedir?
6. Bayramlarda yerine getirdiğiniz adetleriniz nelerdir?
7. Bu köye özgü gerçekleştirilen kutlama/etkinlik var mı? Bu kutlamalarda/etkinliklerde neler yapıyorsunuz?
8. İnanç ve ibadete yönelik törenleriniz, ritüelleriniz nelerdir?
9. Bu törenlerde uyulması gereken belli kurallar var mı?
10. Bu törenlerin turizme kazandırılması ile ilgili ne düşünüyorsunuz? Olumlu ve olumsuz yönleri neler olabilir?
11. Turistlerin bu törenlere aktif olarak katılım sağlamasını ister miydiniz?

Görüşmelerin gerçekleştirilebilmesi için Balıkesir Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Komisyonu tarafından 11.10.2022 tarihli ve 2022/05 sayılı etik kurul izni alınmıştır. Sonraki aşamada görüşme yapabilmek için gidilecek köylerin muhtarlarıyla iletişime geçilmiştir. Köy muhtarlarının yönlendirmesiyle belirli günlerde Hacıaslanlar, Mehmetalan, Çamcı, Kavlaklar, Tahkuşlar, Yassıçalı, Doyran, Arıtaşı olmak üzere toplamda 8 köye gidilmiştir. Her köyden en az bir kişi olmak üzere 14 kişi ile 15.10.2022-23.10.2022 tarihleri arasında yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmelerde verilerin tekrar etmesiyle veri doygunluğunun sağlandığı kabul edilmektedir (Yıldırım & Şimşek, 2013). Dolayısıyla bu noktada görüşmelere devam edilmemiştir. Araştırmada amaçlı örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Bu yöntem, araştırma konusuna ilişkin bilgili ve deneyimli kişi veya grupların seçilmesini içerir (Yağar & Dökme, 2018, s. 4). Veri toplama sürecinde kaynak kişilerden bilgi ve ses kaydı alma konusunda herhangi bir zorluk yaşanmamıştır. Görüşmeler ortalama 30 dakika sürmüş ve katılımcıların izni doğrultusunda ses kaydı alınmıştır. Daha sonra ses kayıtları yazıya geçirilmiş ve her bir araştırmacı tarafından tekrar tekrar dinlenerek kontrol edilmiştir. Veriler çözümlendikten sonra Maxqda 20 nitel veri analiz programı yardımıyla içerik analizi yapılmıştır. Katılımcılara yöneltilen sorulardan kategoriler oluşturulmuş ve araştırmacılar arasında uzlaşma sağlanarak kodlar oluşturulmuştur.

4. Bulgular

Çalışmanın bu kısmında saha araştırması sonucu elde edilen bulgular yer almaktadır. Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler ana teması altında düğün, ölüm, doğum, askerlik, özel günler ve inanç ve ibadete yönelik tören ve ritüeller ayrı ayrı tablo şeklinde verilmiş ve değerlendirme yapılmıştır.

KAZDAĞI TÜRKMEN KÖYLERİNDE GELENEKSEL TÖREN VE RİTÜELLER:
SÜRDÜRÜLEBİLİR KÜLTÜREL MİRAS TURİZMİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

	Cinsiyet	Yaş	Eğitim Durumu	Görüşmenin Gerçekleştiği Köy
K1	Erkek	45	İlköğretim	Haciaslanlar
K2	Kadın	42	İlköğretim	Haciaslanlar
K3	Erkek	55	İlköğretim	Çamcı
K4	Erkek	46	Lise	Çamcı
K5	Erkek	51	Lise	Yassıçalı
K6	Erkek	80	İlköğretim	Yassıçalı
K7	Kadın	55	Okuryazar	Kavlaklar
K8	Kadın	76	İlköğretim	Kavlaklar
K9	Erkek	65	Lise	Tahtakuşlar
K10	Kadın	45	İlköğretim	Mehmetalan
K11	Kadın	82	Okuryazar	Kavlaklar
K12	Kadın	63	Okuryazar	Arıtaşı
K13	Erkek	63	Lise	Doyran
K14	Kadın	58	Okuryazar	Arıtaşı

Tablo 1. Katılımcıların Bilgileri

Tablo 1’de katılımcıların bilgileri ve görüşmelerin gerçekleştiği yerler verilmiştir. Katılımcıların 7’si kadın 7’si erkektir. Katılımcıların yaşları 42 ile 82 yaş arasından değişmektedir. Katılımcıların 6’sı ilköğretim, 4’ü lise mezunudur.

Tema	Alt Tema	Kodlar	Katılımcılar
Toplumsal Uygulamalar, Ritüeller ve Şölenler	Düğün Ritüelleri	3 kez kız isteme	K1, K3, K7, K8, K10, K11, K13, K14
		Nişan Nişan Bohçası Nişan Kınası Galın Peşgil Terlik	K1, K7, K8, K11, K12, K13
		Dede Hayrı Alma/Dede Duası Dede Nikâhı	K6, K9, K10, K13
		Düğün Bayrağı	K3, K10, K13
		Düğün Kıyafeti Türkmen Gelinliği Ak Gelinlik Üç Etek Kepez	K1, K2, K3, K5, K6, K7, K9, K10, K12, K13

Tablo 2. Kazdağı Türkmen Köylerine Özgü Düğün Ritüelleri

Düğünler, bir ülkede maddi ve manevi problemleri çözmede, hayat felsefesinin olumlu yönde gelişmesinde, toplumu ayakta tutan değerlerin gelecek nesillere aktarılmasında büyük bir öneme sahiptir. Manevi birlik ve bütünlüğün sağlanmasında da kilit rol oynayan, ortak değerlere sahip ve gizli disiplinle organize edilen düğünler, toplumdaki değerler sisteminin oluşmasında güçlü bir etkiye sahiptir ve kültürel bağlılığın bir göstergesidir (Öğüt Eker, 1998, s. 8). Kazdağı Türkmen köylerinde de düğüne büyük bir önem verilmektedir. Düğün sürecinde geçmişten bugüne düğün geleneklerinin çoğunu hala sürdürdüklerini belirtmişlerdir. Tablo 2’de Kazdağı Türkmen köylerinde düğün sürecinde gerçekleştirilen uygulamalara ilişkin temalar ve kodlar yer almaktadır. Katılımcılar ilk olarak düğün ve nişan/söz gerçekleşmeden önce kız isteme sürecinin köylerinde 3 kez tekrarlandığını belirtmiştir. Buna ilişkin ifadelerden biri şu şekildedir:

“...İlk istemede vermezler. Hakkı üçtür bunun, üç istemede verirler. Bir düşünelim falan derse verecek demektir, biz daha vermeyi düşünmüyoruz derse vermeyecektir. Sonra ikinci istemede işte biz dedesine, nenesine, dayısına soralım derler. Bir cuma akşamı (biz perşembeye cuma akşamı deriz) daha geçsin o gün gelin derler. Bir hafta sonra yine gidilir, artık o sefer verilmiştir. Orada zaten oğlan anası hazırlıklı gider. Belinde bir tane altın ve çeki deriz biz başa bağlayacak şekilde ortasına o altını diker ve onu çıkarır. Orada kızın başına bağlar ve orada sözlenmiş olurlar.” (K14)

İsteme gerçekleştikten sonra geçilen nişan aşamasına ilişkin katılımcıların verdikleri bilgilerden bazıları şu şekildedir:

“Nişan töreni yemeli içmelidir bizde genelde ve dede dediğimiz, dini lider olarak benimsediğimiz büyüklerimizin önünde yüzüklerimiz dualarla takılır. Galın dediğimiz yani bir bakır tabak ya da maddi değeri olmasa da bronz gibi bir eşya kız tarafına getirilir.” (K10)

Düğün günü gelinlerin giydiği beyaz gelinlik dışında Türkmen gelinliğinin giyildiği ifade edilmiştir. Gelinlerin başlarına taktıkları kepezin ayrı bir önemi bulunmaktadır. Kepezin tüyleri kartalın tüylerinden oluşmaktadır:

“...Kepez demişken kartal çimeni anlatmadan da olmaz tabi ki. Kaz dağlarının başında kartal çimen vardır Sarıkızın yanında. Çimemek biliyorsunuz yüzmek. Kartal çimen kartalların o su birikintisine inerek orda temizlenmesi. Her sene ağustos ayının üçüncü haftasında çıkılırdı hala çıkılır. Oraya gidilir gençler kopan tüyleri koşturarak dere boyundan toplarlar. Toplanan eski tüyler kepeze takılır.” (K6)

“Gelinlikte iki tane olur bizde. Türkmen gelinliği ve ak gelinlik var. Eskiden bir taneydi ama şimdi gençler artık beyaz gelinlikte istiyorlar.” (K11)

“Çeyiz bohçası, bezlerimiz milli kıyafetlerimiz üç etek olur. Gelini anabacı giydirir (dedenin hanımı) sonra dedenin önüne gelir, cemaat huzurunda dede tekrar anne babasından kızı ister.” (K3)

Düğün gününün sabahı düğün sahiplerinin belli olması için evlere bayrak asıldığı belirtilmiştir.

“Kız ve oğlan evinde al ve ak renklerinde yani Türk bayrağını temsilen dedelerin huzurunda dualarla krepler dikilir. Kendileri diker. Daha sonra onlar kapının önüne asılır. Onun üzerinde bir ayna vardır bayrağa aydınlık geçmesi için. Ondan sonrada gençler Türk bayrağımızı dikerler.” (K10)

Resmî nikâhtan sonra dede nikâhı yapıldığı ifade edilmiştir:

“Gelin ikrarsızdır, bizde kızlar ikrarsızdır evlenene kadar. Erkek topraktan geldiği için niyazı toprağıdır. Kadın ise erkeğin sol kaburgasından yapılmıştır. Bu nedenle

KAZDAĞI TÜRKMEN KÖYLERİNDE GELENEKSEL TÖREN VE RİTÜELLER:
SÜRDÜRÜLEBİLİR KÜLTÜREL MİRAS TURİZMİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

niyazını erkeğin sol omzundan alır. Bu yüzden yeri kocasının sol yanındır bu mezarda da böyledir. Bizim imam nikahı da böyle başlar dede nikâhı deriz buna. Dede üç defa niyaz verir. Ondan sonra işin eğlence kısmı başlar. Tek mi çift mi oynanır. Dededen başlar bir taraf gelinde bir taraf damatta biter. Herkesin eline üzüm verilir elden ele geçer. Farklı söylemleri vardır onları da söylerler.” (K13)

Tema	Alt Tema	Kodlar	Katılımcılar
Toplumsal Uygulamalar, Ritüeller ve Şölenler	Ölüm Ritüelleri	Hediye Götürme (Kıyafet, Havlu)	K12, K10, K11
		Vedalaşma	K10, K13
		Ağıt Yakma	K5, K9, K10, K12
		Tabutla Gömülme	K3, K5, K7, K9, K10, K11
		40 Gün Yas	K3, K5
		Ölüm Bohçası	K1, K7, K8, K9, K10, K12
		Ölüm Nefesi	K1, K3, K5, K10
		Kadınlara Sürme Çekme ve Kına Yakma	K11, K13
		Helallik ve Dede Duası	K9, K10, K13
		Hayırlar 3- 7- 40 ve Yıl Dönümü Hayırları	K4, K5, K10, K11

Tablo 3. Kazdağı Türkmen Köylerine Özgü Ölüm Ritüelleri

Tablo 3’te Kazdağı Türkmen köylerinde ölüm ritüellerine ilişkin temalar ve kodlar yer almaktadır. Bir kişinin vefatı gerçekleştiikten sonra o kişi için inanca göre, ölüm bedeninin son bulmasıdır, ancak ruh yeni bir yaşama geçer. Bu yüzden “öldü” ifadesi yerine “Hakk’a yürüdü” veya “geçindi” denmektedir (Çandarlı Şahin, 2022, s. 217). Vefat eden kişi ile vedalaşma, ağıt yakma, cemaat huzurunda helallik alma, tabutla ve kıyafetlerle gömülme, ölüm nefesi okuma, kadınlara sürme çekme ritüelleriyle birlikte ölüm gerçekleştiikten yas süreci ile birlikte 3, 7, 40 ve yıldönümü hayırları yapılmaktadır. Ölüm ritüellerine ilişkin ifadelerden bazıları şu şekildedir:

“Biz mesela naaşı hiçbir zaman yalnız bırakmayız. İlla ki evin içine sokarız orta yerde bir yatağımız vardır, onun için hazırlanmıştır. Ailenin, sülalenin büyük kadınları oraya gelirler ağıtlar yakarlar. Ağıtlar yakılırken dışarıda yıkanması için kazanlarda sular hazırlanır. Ailenin büyükleri, iyi geçindikleri yıkar mutlaka. Yıkandıktan sonra daha önce bahsettiğimiz ölüm bohçasından kıyafetleri çıkarılır. Dedelerimize sorardık neden böyle diye? E kızım onlar şimdi göçtü evinde gittiği yerde çıplak mı kalsın diye yanıtlardı. O zamanda ölüm çok da soğuk bir şey gelmiyor aslında. Yine ölünün yanına gömülen eşyaları da öbür dünyada yanında olması mantığı ile.”(K10)

“Cenazeler bizde kurgan şeklinde hazırlanır. Kurgan gibi hazırlarız saptırma tahtaları dahil konulur ama tabutla gömülür hala. Bunu nedeni Türklerde ölüye saygı var. Diğer alemde reenkarnasyon mantığı var. Öteki aleme geçsin ya da

burada yatarken rahat etsin mantığı ile bunlar Şaman kültürünün uzantıları. Genç kızsız gelin elbisesi giydirilir, bekâr çocuksa ona damat elbiseleri giydirilir sürmeler dahil çekilir o şekilde defnedilir. Benden de bu sana hediye olsun diye gömlek koyan olur bez koyan olur. Tabutun içine konulur bunlar.” (K9, K11)

“Cenaze yatarken önce dede gelir dardan indirir yani son duasını verir. Düşkün durumu varsa erkan bulunmaz. Sonra dede çıkar sazandar girer ve 3 tane ölüm nefesi okur sonra yıkanır. Sürmesi çekilir kıyafetleri giydirilir. Tabuttan sağ eli çıkarılır vedalaşmak isteyenler için.” (K13)

“Ağıtlar yakılır sazandar gelir ölüm nefesleri verilir yıkanır kıyafetleri giydirilir tabutun içerisine de kıyafetleri konulur. Onunla defnedilir. Sonra 3, 7, 40 ve yıl hayrı verilir. Bizde kadınlar mezarlığa gitmez o 40 gün boyunca. Ayrıca herkes evinden sofraya götürür oralarda yemekler yenilir. Şimdilerde pilav bulgur et getiriliyor orada pişirilir yenilir.” (K5)

Cenaze defnedildikten sonra mezarlıkta gerçekleştirilen birtakım ritüellere ilişkin katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Mezarlıkların üstünde taze dallar varsa kırkı çıkana kadar biz dal atarız. Kırkı çıktığında giderler dalları atarlar. İşte yeni öldüğü belli olsun diye hayvan haşarat gelmesin diye. Cenaze sahibi kırk gün gitmez yas tutar cenaze sahibi diğerleri uğrayabilir.” (K3)

“... Sonra da çiçeklerle donatılır ve kapatılır. Başına kümbet yapılıp kaz ayaklı bir tane tahta dikilir. Kaz ayağı da Salur Türkmenlerinin işaretidir zaten. Yani burada erkek, Orta Asya’dan gelen Salur boyundan bir vatandaş yatıyor diye belirtmek içindir. Bay ve bayan mezar tahtaları değişiktir. Dünya genelinde çok değişik anlamları var. Hatta toprak anaya verdik tekrar bize versin dirilsin diye düşünülür.” (K9)

Tema	Alt Tema	Kodlar	Katılımcılar
Toplumsal Uygulamalar, Ritüeller ve Şölenler	Doğum Ritüelleri	Kefiye 6 Ay Kınası Gözüne Sürme Çekme	K12 K4, K7, K10, K11 K12
		Bebek Tuzlama Beşik Süsleme Beleme İğne Değişme Düğürçük 40 Uçurma Diş Buğdayı Göbek Bağı	K10, K11, K12 K10 K1, K2, K3, K6, K8, K9, K14 K1, K6, K7, K2, K7, K9, K10, K12 K2, K7, K9, K10, K12, K13 K1, K14

Tablo 4. Kazdağı Türkmen Köylerine Özgü Doğum Ritüelleri

Tablo 4’te Kazdağı Türkmen köyleri doğum ritüellerine ilişkin temalar ve kodlar yer almaktadır. Bebek doğduktan sonra beşik süsleme, bebek kız ise gözüne sürme çekme, iğne değişme, göbek bağını bir yere gömme gibi ritüeller bulunmaktadır. Bebeğin doğumunun üzerinden 40 gün geçtikten sonra 40 hayrı ve beleme (kundaklama) yapılmakta ve 6 ay geçtikten sonra kına yakılmaktadır. Bebeğin doğumu

KAZDAĞI TÜRKMEN KÖYLERİNDE GELENEKSEL TÖREN VE RİTÜELLER:
SÜRDÜRÜLEBİLİR KÜLTÜREL MİRAS TURİZMİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

gerçekleştğinde yerine getirilen ritüeller için katılımcıların ifadelerinden bazıları şu şekildedir:

“Düğürçük yapılır. Beyaz bir tülbenttin üstüne bir mum yapıştırılır. 2 tane de gök boncuk yapıştırır bide çörek otu koyarız. Onu ufak bebeğinin alınına bağlarız. Aynısını annesine de yaparız. Anneye kırmızı yaparız.” (K8)

“Doğan bebekleri tuzlar öyle kundaklarız. Tuzlamayınca çocuk kokar. Sonra yıkanır temizlenir. Bebeklere çıradan sürme yaparız gözlerine. Çıradan yapılan sürme göz nezlesine de çok iyi gelir. 40'ı çıkana kadar hem kız hem erkek bebeklere yapılır.” (K12)

“Göbek bağına hangi mesleği yapsın istiyorsa mesela okusun istiyorsa okul bahçesine gömer. Kalem verirler eline ya da. Ondan sonra lohusa şerbeti falan yapar kadınlar. Kırklama olur kırk gün evden çıkılmaz. Kırkı geldiğinde ailenin ekonomik gücüne göre kimisi pilav kimisi yemek kimisi kuzu keser. Yeni gelinlerden iki kişi karşılıklı maniler söyleyerek çocuğu kundaklarlar (beleme denir).” (K14)

“Bir iğne değişme vardır. Aynı dönemde bir oğlan bir kız doğmuşsa şu yol çatına gelirlir birbirlerinin annesi ile iğne (oğlan para da verebiliyor kıza) değişilir.” (K1)

“Hastaneden dönen anne ve bebeğin evine çevreden toplanan kadınlar gelir. Beşik kaldırmayı dediğimiz yani beşik süsleme gerçekleştirilir. Ondan sonra yani süsleme bitince birlikte lokum, bisküvi, tatlı bir şeyler yiyerek dağılırlar. Kadınlar dağılmadan önce bebekler tuzlanır teri kokmasın ilerde diye.” (K15)

Bebeğin doğumundan sonra gerçekleştirilen ritüeller 40 uçurma, beleme ve 6 ay kınasıdır. Bunlara ilişkin katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“40 uçurtması vardır. Bizde çocuk kırkı derler aslında. Pirinç pilavı, ekme, helva ile ya da arzu ediliyorsa başka çeşitli yemeklerle büyük bir hayır gibi o yapılır. Büyüdükçe kız çocuğu ise bebek 6 aylık olunca kına yakılır 6 aylık kınası. Erkek çocuğuna sünnet merasimine kadar herhangi bir şey yapılmaz” (K10, K12).

“Erkeklere yakılmaz onlara askere giderken yapılır. Tüfek tutan iki parmağına. Bebeklere nazar değmesin diye göz boncuğu vardır bir de onu yaparız doğunca.” (K11)

“40 hayırları vardır. Helvası yemeği yapılır herkes de hediyesini alır öyle gider. Para veren de vardır ama eli boş gidilmez. Bebeğin özel günlerde giyilen bizim üç etek dediğimiz kıyafet olur.” (K7)

“Doğduktan sonra da 40 uçurma vardır o çok önemlidir bizde. Aleviliğe kabul günü Ikra diye yapılır. Bir törenle yapılır bu çocuğun kırklaması denir. Çünkü ruh bedene anne karnında giriyor ama doğaya çıktığı zaman o ruhla beden uyumu 40 gün sürer. 40'ı çıksın bakalım deyimi oradan gelmiştir. Dünyaya kabul günü bizde ıkra diye yapılır Hristiyanlar vaftiz yapar öbürü başka bir şey yapar. 40. günde beş duyu çalışmaya başlar. Çocuk doğduğu zaman renk körü zaten tek gördüğü renk de kırmızıdır. O yüzden annesini tanısın diye annesinin başına kırmızı bant takılır.” (K9)

Tema	Alt Tema	Kodlar	Katılımcılar
		Asker Uğurlama	K11
		Asker Kınası	K8
		Toprak Saklama	K7
		Ağıt Yakma	K5,K6,K7,K8,K10,K11,K12

Toplumsal Uygulamalar, Ritüeller ve Şölenler	Askerlikle İlgili Ritüeller	Hediye/El Öpme	K1, K6, K10, K13
		Asker Lokması	K1, K9, K10, K12, K13
		Asker Çantası	K1, K10, K14
		Cemaat Oluşturma	
		Asker Karşılama	K10, K12, K13, K14
		Çanta İndirme	

Tablo 5. *Kazdağı Türkmen Köylerine Özgü Askerlik Ritüelleri*

Tablo 5'te Kazdağı Türkmenlerinde askerlik ritüellerine ilişkin temalar ve kodlar yer almaktadır. Tahtacı Türkmenlerinin askere gönderme gelenekleri arasında “çanta dikme” töreni önemli bir yer tutmaktadır. Askere gönderme döneminde, kadınlar bir araya gelerek askere gidecek gençler için çanta dikmektedirler. Bu tören sırasında bir kurban kesilerek büyük bir topluluğun katılımıyla yemek düzenlenir. Uğurlama yemeklerinde, sazandarlar nefes söylemektedir. Asker dönüşünde ise “çanta indirme” adı altında bir kurban daha kesilerek yemek düzenlenir ve sazandarlar yine nefeslerini icra ederler (Şahin, 2014, s. 150). Çanta yükletmesini katılımcılar şu şekilde ifade etmiştir:

“Bizde askerlik çağındaki çocuklara lokma dediğimiz çente (çanta) yükletmesi aslında bir sorumluluk yükletmesi yapılıdır. Bu tören dedenin ve cemaatin önünde yapılıdır. Lokmada dede askere gidecek gence vatanına milletine faydalı olması için öğütlerde bulunur. Bu olay gerçekleştirildikten sonra genç bütün köylü ile vedalaşmaya çıkar. Aile büyüklerinden biri ona eşlik eder ve herkesle vedalaşmak için ev ev gezerler. Askere gideceği gün ise bir uğurlama yapılıdır. Bütün köylü köy çıkışına kadar eşlik eder.” (K7, K8, K10)

“Dargın da olsan evden çıkarsın...” (K12)

Askere gidecek kişiyi uğurlamadan önce ve askerlik bittikten sonra karşılama süreci için katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Akşamına asker lokması yapılırdı bir horoz keser, bir pilav yapar, bir hoşaf yapar. Köylerimiz asker lokması denildiği zaman 7'den 70'e herkes gelmeye çalışır önemi ayırdır. Sonra Çamcı'dan dedelerimiz gelir cemaat oluşturulur. Dede: cemaat hazır mısınız bakalım, der. Cemaat: Hazırız dede. Dede: İçinizde küskününüz dargınınız var mı bakalım? Varsa çıkın meydana, der ve barıştırılır. Halk verir ama orada kararı sen haklısın sen haksızsın denir. Ha eğer küskün ben barışmam hayır derse düşkün edilir. 5 sene bu topluluğa giremezsin denir yani bir nevi halk mahkemesi tarafından cezalandırılır. Sonra tamam mı tamam hadi bakalım yürüyenin işi yürüsün derler. Asker kapıda bekliyordur sonra dede askeri çağırır asker ağa gel bakalım der. Asker gelir dedenin önüne diz çöker niyaz verir kalkar yalnız sol ayak baş parmağının ucuna sağ ayak baş parmağı basar yalın ayak bir şekilde. Dede sorar: Şu güne kadar geçirdiğin bir şeylerden şikayetçi misin? Asker de: Allah eyvallah dedem, der. Sonra dede halka: Ey cemaat bu gençten şikayeti olan var mı, der. Eğer bir kişi bile ben şikayetçiyim derse o öyle ayak parmakları basılı şekilde beklemek zorundadır. Bu girdiğin halk lokması, durduğun mansur darı ne gördün geçirdin diye de sorarlar. Eğer halk gidip gelen kullardan olsun dedem dedim mi dede çok bakalım der, biz seni yarın askere gönderiyoruz der. Ve arkadaşlarının iyi geçineceğine nöbette uyumayacağına, komutanlarına itaat edeceğine, vatana ihanet etmeyeceğine yemin eder misin, der. Asker de Allah eyvallah dedem dedi mi dedenin elini öper böyle herkesin elini öper o cemaatin ondan sonra çıkar ben sazımı alırım 3 tane semah döndürürüm. Her asker için ayrı cem yapılırdı yani ortak değildir yani. Mesela yarın askere gidecek diyelim bu gençler şimdi akşamdan geziyorlar da neyse önlerine yakın zamanda askerden gelmiş bir genç düşer şeyleri bağlarlar boyunlarına kefiye dediğimiz sonra buradan bir başlarlar ev ayırmaksızın gidip gelmemek var gelip görmemek var bahanesiyle

KAZDAĞI TÜRKMEN KÖYLERİNDE GELENEKSEL TÖREN VE RİTÜELLER:
SÜRDÜRÜLEBİLİR KÜLTÜREL MİRAS TURİZMİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

her kapıdan helallik alırlar. Sonra el öpme bitti mi herkes evine dağılır bütün askerın kendi hısım akrabası toplanır ve ayrılık yemeği yenir. O askerle ama bir lokma yiyecek ama yiyecektir. Sonra bir tellal çıkar hadi bakalım askerler savuluyor, diye bağırır. Baba hemen kaldırır oğlunu kapıya 3 sefer niyaz ettirir son kapı der. Sırtına elini koyar ve:

Sancak elinde

Vatan yolunda

Sağ yanında Muhammet sol yanında Şahmerdan Ali

Önünde giden kılavuz Hızır Aleyhisselam

Bu vatan havada karada denizde size emanet

Gidip gelen kullardan ol yavrum, der.

Ve bütün köylü şu ileride çeşme var onun yanına toplanırlar. Şah taşıdır onun adı. Şah bizim için özgürlük bağımsızlık sembolüdür. Hz. Ali'dir şah dediğimiz insan şah merdan yani bizim inancımızın temsil edildiği yer şah taşıdır. Ayrıca burada kış da olsa asker anaları en güzel son model yeni elbiselerini giyerler ancak yalın ayak giderler. Sonra dede çağırır kaç askerse mansur darına dururlar (ayak başparmakları üst üste) arkalarında da anaları durur veya evliyse eşleri durur askerler yerden ellerine taş alırlar korlar onu çantalarına gelince geri atmak için (vatan toprağına saygı). Sonra dededen helallik alırlar, el öpüp harçlık alırlar. Sonra askere uğurlanırlar. Geldikten sonra da çente indirme denir ona esker çentesi dikti ya burda onun lokması var, hadi bakalım derler. Çanta da şu eskiden valiz falan yoktu beze yapılırdı. Burada sivil elbiseyle gidiyor askere askere gittikten sonra da o sivil elbiselerini o çanta içine koyar ve geri gönderirlerdi. Onu da ana baba duvara asıyor asker gelene kadar. Onu indirebilmeleri için askerden gelmesi lazım sonra işte yine bir lokma yapıyor ve çente indirilir. Eğer şehit olur başına bir iş gelirse o çanta kalır orada indirilmez.” (K1, K13, K14).

Asker görevini tamamladıktan sonra çanta indirme töreni gerçekleştirilmektedir. Buna ilişkin ifadelerden bazıları şu şekildedir:

“Askerlik dönüşünde de çente indirme gerçekleştirilir. Askerliğini nasıl tamamladığına dair sorular sorulur. Yine lokma eşliğinde gerçekleştirilir bu uygulamada. Çente indirmekte çente yüklemek gibi önemlidir. İlla indirtilir. Etraf sen çenteni indirttin mi diye dönen gence sorar. Çentenin indirilmediği durum şehit olursa anca o zaman indirilmez.” (K10)

“Geldikten sonrada çantayı indirme töreni vardır. Dede huzurunda sözünü tuttuğuna dair ifade verir.” (K13)

Tema	Alt Tema	Kodlar	Katılımcılar
Toplumsal Uygulamalar, Ritüeller ve Şölenler	Özel Günlere İlişkin Ritüeller	Güz Etkinliği/Güz Dedesi/Sarıköz Etkinliği	K3, K4, K7, K9, K10, K11, K12, K13
		Hıdırellez	K1, K2, K3, K6, K8, K9, K10, K11, K12, K13
		Dini Bayramlar	K1, K3, K7, K8, K3, K9, K10, K11, K12
		Muharrem Ayı	K10, K12, K13

Tablo 6. Kazdağı Türkmen Köylerinde Özel Günlere İlişkin Ritüeller

Tablo 6’da Kazdağı Türkmen köylerinde özel günlerden birisi Güz Dedesi, Güz Etkinliği veya Sarıkız Etkinliği olarak köylere göre farklı isimlendirilen etkinliktir. Güz etkinliği için katılımcıların ifadelerinden bazıları şu şekildedir:

“Ağustos ayında Sarıkız için ritüeller olur. Sarı kız ana Tanrıya kurban kesme yeridir. Kutup yıldızına yaklaşan dünyanın sivri uçlarına kurban kesme yeri bir sunaktır. Roma döneminden mesela bölgede olan Zeus Altarı. Budistler orda, Şamanlar dağda kurban işlemini yapar. 15-25 Ağustos arasındadır. Sarıkız’da yapılma nedeni bölgenin yüksekliğidir. O dağın en sivri 3 noktası vardır. Ortadaki Karataş tepesi, sağ ve solunda Sarıkız ve Baba Türbesi vardır. Yani ana erkil ata erkil gibi görülebilir. Bizde Sarıkızı sahiplenmek daha kutsaldır. Sarı kız da zaten ana Tanrının sembolüdür. O yüzden sarı ve kızdır.” (K9)

“Ağustos ayının 15’i gibi Sarıkıza gidilir. Bazı köyler farklı noktalara gidebilir. Hacıaslan mesela Kapanca’ya giderler ve kurbanlarını evlerinde keserler. 15 Ağustos’taki etkinlikler bizim için önemlidir. Geçmişten gelen konargöçer toplum olsun maneviyat olsun. Çok farklı bir atmosferi vardır. Orda edilen dualar kabul olacak gibi hissederiz bazen saatlerce hiçbir şey yapmadan sadece oturabiliriz. Yani bizim için oranın maneviyatı çok önemlidir. Semah dönerken hissettiğimiz arınma, orda yediğimiz her lokmanın tadının farklı olması ne bileyim orası farklı gerçekten. Yani orayı hiç kimse sorgulamasın bizde. Her yıl 3 kere çıkmaya çalışırız biz oraya. Milli park olduktan sonra değişti tabii. Her yıl 10 günlük bir süre veriler bize. Genelde 10 ve 20 Ağustos arasındadır. Muharrem ayına göre ayarlarız tarihleri. Annem zor yürüdüğü hâlde yine de oraya kadar çıkar. O çok farklı bir şeydir yani maneviyatı çok yüksek bunu kelimelerle açıklamak bile oldukça zor.” (K10)

Tahtacı Türkmenleri, bahar mevsiminin gelişini Hıdırellez merasimi ile kutlarlar. Diğer topluluklardan farklı olarak Tahtacılar, Hıdırellez’i 5-7 Mayıs tarihleri arasında üç gün boyunca kutlarlar. Hıdırellez’i, kışın sona erip yaz mevsiminin başlangıcı olarak kabul ederler. Tahtacılar arasındaki bir inanışa göre, Hızır ile İlyas iki kardeşdir ve çok küçük yaşlarda birbirlerinden ayrılmışlardır. Hızır’ın denizin, İlyas’ın ise karanın piri olduğuna ve ikisinin de ölümsüz olduğuna inanılır. Bu inanca göre, her yıl 6 Mayıs’ta Hızır ile İlyas, her yerleşim biriminin mezarlık ve ziyaret yerlerinde bir araya gelir. Balıkesir Tahtacıları, Hıdırellez bayramında, Hızır ile İlyas kardeşlerin bir araya geldikleri gün olarak pek çok uygulama gerçekleştirirler. Bu uygulamalar, bolluk ve bereketi sağlamaya yönelik ritüeller, temizlik ve arınma pratikleri, şifa talepleri, mezar ziyaretleri ve kurban kesme gibi ibadetlere yönelik faaliyetleri içerir (Kumartaşlıoğlu, 2017, s. 279). Hıdırellez’de gerçekleştirilen ritüellere ilişkin ifadelerden bazıları:

“Hıdırellez bizim için önemlidir ve üç gün sürmektedir. 6 Mayıs’ta sabah gün doğmadan önce bütün köy halkı aşağıdaki dereye gider elini yüzünü yıkar kendini temizler. Dere kenarındaki çiçeklerden çalılardan birer parça toplar ve dönünce evlerinin kapılarına asar. Bereketli bolluk içinde bir yıl olması için yapılır. O gün pirinç pilavı pişer işte sarmadır başka yiyeceklerdir yapılır komşulara verilir ona ‘ülüş’ derler. 7 Mayıs’ta ise herkes evinde kaybettiği yakınları için bir hayır yapar kurban keser. O kurban kesildikten sonra mezarlığa giderler. Herkes kendi aile büyüğünün yanında götürdüğü bacalarda pişirir. Kahvesini çayını yapar. Bunun yanında poğaçı börek hepsi hazırlanır ve onların evine ziyarete gider gibi götürülür. Onlarla birlikte vakit geçirmek adına bütün köy bunu yapar. 1-2 saat orda zaman geçiriyorlar sonra köye gelirler o gün zaten bitmiş olur. Ertesi günü yatırlar için kurban kesilir. Yine birbirlerine değiş tokuşlar yapılır. Akşamüzeri de köydeki ya da yakındaki yatırlar ziyarete gidilir. Yatırlara mum yakılı, yollarda oturulur bir birlikteliktir.” (K1, K2, K3, K10, K12)

“Mesela biz 7 Mayıs’ta dünyanın her yerinde yapılan 7 kat yer toprak ana kurban faslına öte alemle göç edenler için toplu şekilde mezarlıkta yapıyoruz. Mezarlar

KAZDAĞI TÜRKMEN KÖYLERİNDE GELENEKSEL TÖREN VE RİTÜELLER:
SÜRDÜRÜLEBİLİR KÜLTÜREL MİRAS TURİZMİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

1 hafta önceden temizlenir, süslenir. Mezarlıklar öte alemle bu alemin buluşma noktalarıdır, kapıdır. Kapı da sunaktır, sunmaktan gelir. Bu yüzden öte alemdeki atalarımızın ruhlarına sunaklar sunuyoruz ama fakir fukara da orada yesin diye o âdet bizde hâlâ devam ediyor. Biz yatırlara para koyarız, kola koyarız her şey koyarız. Niye yaparız bunu? Mezarlığa gün battıktan sonra gidilmez. İhtiyacı olan kişiler gider, ihtiyacını alır oradan.” (K9)

Kazdağı Türkmen kültüründe dinî bayramlarda yerine getirilen ritüellere ilişkin katılımcıların bazılarının ifadeleri şu şekildedir:

“Kurban Bayramı’nda anabacı giyinir çocuklara adak dediğimiz çerez dağıtır, hanımlar kapılarda mani eşliğinde dağıtır. 250-300 haneye yakınız örf adetimizi yitirmedik. Doğularda farklıdır. Biz alevi değiliz biz Tahtacı Türkmeniyiz, deriz. Sünni kesimlerde Kuran okunur bizde dua okunur mesela.” (K3)

“Kurban Bayramı’nda dişi hayvan kesilmez ve yenmez. Dişiye saygıdır çoğalmaya üremeye engel olmasın diye. Havadan bile koç indirildi baktığımız zaman. Normal zamanda bile dişi hayvan eti sevilmmez yenmez. Bizde Şamanizm’de ay dişidir, erkek kurban ister. Güneş erildir dişi kurban ister bu yüzden dişi kurban ederler.” (K9)

“Bayramlarda bir gün öncesinden arife akşamı toplanılır ve semah gerçekleştirilir. Farklı olarak yapılan tek şey bu. Bayram temizliği, bayram tatlısı her evde olduğu gibi bizde de vardır. Tabi öncelerden devam eden bir de adak uygulaması vardır. Çocuklar bütün köylüye tekerlemelerle giderek çerez toplar. Şeker yoktur leblebi fındık fıstık gibi çerez torbaları vardır. Çocuklar;

‘Gelin adağa gelin adağa

Adaklarımız kabul olsun

Muratlarımız hızır olsun

Allah diyelim Allah olsun’ tekerlemesi ile çerezlerini ev sahibinden alırlar. (K14, K10)

“...Lokma deriz bir de ramazan bayramlarında yapılır. Bütün köy yapar onu herkes birbirine verir. Ülüş de deriz biz ona.” (K7)

Muharrem ayına ilişkin katılımcıların bazılarının ifadeleri şu şekildedir:

“Muharrem ayına çok önem verilir. Muharrem ayında biz de alkol almayız hatta daha da ileri giderek canlı bir hayvana zarar verecek herhangi bir şey yapmayız. Belirli bir güne kadar dalından bir şey koparmayız, toprağı kazmayız, yumurta et gibi ürünler yemeyiz. Ama herkes Sarıkız’a ayrı bir önem verir. O çok farklı bir şeydir yani maneviyatı çok yüksek bunu kelimelerle açıklamak bile oldukça zor.”(K10)

“Muharrem ayında aşure çorbası yapılıyor. Muharrem ayınının 12. günü dedeler sülalesi aşure pişirir, onlar pişirmeden kimse yapamaz. Şimdi malzemeler bir yerde toplayıp hep beraber yapıyoruz.” (K13)

Kategori	Alt Kategori	Kodlar	Katılımcılar
Toplumsal Uygulamalar, Ritüeller ve Şölenler	İnanç ve İbadete Yönelik Tören ve Ritüeller	Semah	K9, K8, K10, K12, K13
		Cemevleri	K4, K5, K6, K7
		İkrar/Söz Verme	K1, K4, K7, K12
		Musahiplik	K6, K4, K1

Tablo 7. Kazdağı Türkmen Köylerine Özgü İnanç ve İbadete Yönelik Ritüeller

Tablo 7’de Kazdağı Türkmen köylerine özgü inanç ve ibadete yönelik gerçekleştirilen ritüellere ilişkin kategoriler ve kodlar yer almaktadır. Aleviler için kutsal ve bir ibadet biçimi olan, törensel niteliğe sahip Semaha ilişkin katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“...Semah var. Bir erkek bir kadın yaparlar. Düğünlerde bayramlarda yaparlar. Düğünü yapınca güvey başı deriz. Gençler bayraktar evinde toplanırlar, orda yaparlar semah. Özne deriz biz oynaya oynaya özne dönülür. Çıra yakarız ortaya da.” (K8)

“Bizim Tahtacı Semahımız var. Kutup yıldızını düşünün on iki burç var etrafında saat yönünün tersine döner. Toroslarda da oynanır aynı. Tahtacı semahının sekiz-on çeşidi var. Aynı semah çalar ama herkes farklı oynar. Özel bir gün gerektirmez her zaman yapılabilir. Ama örf adette oynanır her zaman göremezsiniz tabii. Gösteri gibi oynanan bir şey değildir. Semah bir dinsel ritüeldir. Semah oynanmaz semah dönülür. O bir trans olayıdır. Dağda sarıkız törenlerinde bir gece orda konaklarız. Dolunay zamanı o zaman dönerseniz trans gerçekleşir arınma dediğimiz olay olur.” (K9, K10)

Semaha davet (düğünden sonra):

“...Bir nevi lokmadır. Horoz kesilir horoz pişene kadar üç nefes olur üç semah olur. Cemaate yarım fincan dem dağıtılır. Bizde meşk olup aşka düşmek vardır. Ama bu aşk başka, ulvi olandır. Üç oyunun ilki ana bacının rehberindedir, cemaatte herkes o arada dara dikilir. Ayağını mühürler bekler ayakta. İkinci oyun rehber bacısından delilci oyunudur. Üçüncü oyun sazandar bacısından Şems oyunudur.” (K13)

Köylerde başlıca ibadet edilen yer olarak cemevlerine ilişkin birtakım kurallar bulunmaktadır. Bunlara ilişkin bazı ifadeler şu şekildedir:

“Cem yaparız toplu olarak yani orada toplanırız, adak keseriz, yemek yeriz, zakir gelir samahlar dönülür. Mesela eskiden Tahtacı Türkmenlerine cem evi falan yoktu, şimdi aşağı yukarı her bölgede cem evi oluşturuldu. Eskiden her ev cem eviydi cem yapılırdı hemen her evde ama şimdi ibadethane gibi var yani.” (K5)

“Dışarıdan gelen kimseyi asla tahtacılar cemimize almayız. Eğer dışarıdan birisiyle evlilik yapılmışsa ömrü billah düşkündür. Yani erkan olan ceme giremez. Erkansız cemlerde de bulunamaz, işte düğünlere gelir hayırlara gelir, işte rıza lokmasına halk lokmasına gibi durumlara biz kabul etmeyiz.” (K4)

“Cem evlerimiz var bizim köyün en büyük evinde yapılır. Önceden bekârlar da girebilirdi, şimdi giremiyorlar. Hâlâ daha bekâr olan ya da müsahibi olmayan giremez. Bizde mesela müsahibi olamayana cemeviden getirilmiş çerez bile verilmez.” (K6)

Türkmen kültüründe gizlilik büyük önem taşır; yolun kurallarını, yani Alevi örf ve âdetlerini dışarıya anlatmak, toplumdan soyutlanmayı ve “düşkünlük” olarak bilinen bir cezayı beraberinde getirir. Alevi inanç sisteminin korunup yaşatılmasında ve topluluk üyelerinin yola bağlılıklarının pekiştirilmesinde en önemli cemlerden biri müsahiplik cemidir. Musahiplik, belirli bir olgunluğa ulaşmış iki erkeğin ve eşlerinin, aralarında oluşturdukları yol ve din kardeşliğine dayanan özel bir akrabalık türüdür. Alevi yol kurallarına göre, gerçek anlamda Alevi kimliğine sahip olabilmek ve cemlere katılabilmek için müsahip kavline girmek zorunludur (Çıblak Çoşkun, 2019, s. 55). Musahiplik bireylerin toplulukla olan bağlarını güçlendirmekte ve aynı zamanda Alevi kültürünün nesiller boyunca sürdürülebilirliğini sağlamaktadır. Musahipliğe ilişkin katılımcıların verdikleri bilgilerden bazıları şu şekildedir:

“Musahip, yeni evlenen iki kişi kendileri gibi yeni evlenmiş müsahibi olmayan bir aileye arkadaş tutar. Kardeş olur onunla artık kan bağından fazla birbirine saygısı

olur. Ama yavaş yavaş bunlar kayboldu artık. Musahiplik kardeşlik demek. Musahibi olmayan insan yarım insan sayılır bizde. Erkekler seçer kendi aralarında karar verirler. Bekârlar da kendi aralarında yoz cemi yaparlar musahipleri olana kadar gençlere öğretmek için yapılır bu bayramdan bir gün önce.” (K6)

“Musahiplik olayı vardı bir de biz Türkmenlerin diliyle genel Alevi dili farklıdır biz Ahretlik deriz. Beraber kurban keseriz bir iğne dahi alsak yarısını o yarısını ben öderim. Dedenin huzurunda biz musahip oluruz, sonra dede sorar ne görev almak istersin, der. Mesela muhtar (ahretliği) zakir saz çaldığı için ben de mühleci görevini aldım. Ciddi ve çok ağır bir karardır. Özünde şu vardır mesela musahiplerden biri öldü ve durumu zayıf sen onun ailesini de geçindirmelisin ama herkes olmak zorunda değil ancak musahip olmazsanız yola giremezsiniz.” (K14)

“Orda yemin ettirir biz sizi dünya ahret musahip yapıyoruz der yani ahret kardeşi. Birbirinize ak günde, kara günde, dar günde, zor dünde taşıyacağınız cemaatin önünde hakkın huzurunda yemin eder misiniz, der. Biz bunla darılamayız kardeşlerimizle darılırız ama bunla (ahretliği) darılamayız. Çocuklarımız evlenemez kardeş bilirler birbirlerini.” (K1)

“Sonra ahretlik deriz biz o vardır ahiretlik olgusunu bizim bu sahil şeridi kullanır biz ahiretlik deriz ama genelde musahiplik derler ona eğer müsahibin yoksa da inancın temeli değildir önce musahip olup kurbanını vereceksin ki sonra yola inanca gireceksin.” (K4)

İkrar alma, köyde hayatın önemli aşamalarından biri olarak kabul edilir. Bu süreç, çocukluk döneminin sona erdiğini ve yola girileceğini simgeler. İkrar alma sırasında çocuğa, eline, beline ve diline sahip olması için yemin ettirilir (Duman & Taşçinten, 2020, s.248). Bu yemin, Alevi toplumunda ahlaki ve manevi değerlerin korunmasını ve yeni nesillere aktarılmasını sağlar. Aleviliğe kabul töreni olarak da bahsedilen ikrar/söz verme, inanca girme törenine ilişkin verilen bilgilerden bazıları şu şekildedir:

“...ikrar vani söz verme (Aleviliğe, Türkmenliğe girme) çocuk akıl balığ olduğu zaman artık on yaşlarına falan geldiği zaman aile der ki bunun ikrarını aldıralım der. Şimdi çok küçük yaşlara düştü ama neyse baba bir lokma yapar hayır. Sonra dede çağırır çocuğu eline, beline, diline sahip olacağına söz veriyor musun, der. Bu sözden sonra çocuk artık alevi olmuştur, ondan sonra sorumluluğu başlar çocuğun. Kızlara yapılmaz bu çünkü kızın aleviyle evlenecek diye bir şartı yok. Dolayısıyla kızların ikrarı evlendiğinde olur yani dede nikahında gerdeğe girmeden Aleviliğe kabul töreni olur.” (K14)

“Erkeklerin özel günü ilk tıraşdır. Düğün salonu ya da okul bahçesinde toplanılır. Dedenin eline de ustura verirler. Kesmiyor diye bağırır dede. Babaannesini ne veriyorsun diye sorarlar. Sırayla bütün aile büyüklerine sorulur. Ya bir altın verir ya bir tarla verilir. O verilen söz kesin geçerlidir dönülmez. Salman gelir sonra tıraş yapacak kişi bir tas alır içine kırmızı bir mendil atar. Çocuk herkesin elini öper. Elini öptükleri de o tasa harçlık atarlar.” (K7)

Kazdağı Türkmen köylerinde gerçekleştirilen tören ve ritüellere yönelik sorular sorulardan sonra halkın turizme bakış açısını ve köylere gelen ziyaretçi durumunu tespit etmek üzere sorular yöneltilmiştir. Genel olarak katılımcılar ziyaretçilerden rahatsız olmadıklarını belirtmişlerdir. Buna yönelik bazı ifadeler şu şekildedir:

“Köye gelen çok oluyor. Odunları bile mangal için çalmışlar geçen gün. Bizim için sorun yok, gelsinler tabii ama zarar vermesinler. Düğüne, hayra gelebilirler ama lokmaya almazlar. Lokma daha özel oluyor.” (K12)

“Yazın köyün içi 34 plakadan geçilmiyor. Gelen giden çok. Köyün içinde bile çağrılmayan yere gidilmez, o yüzden düğüne falan gelmelerini istemeyiz çok. ” (K13)

“Çok ziyaret oluyor evet ama rahatsız değiliz hatta bizi tanıdıkça kucaklayıp gidiyorlar. Biz kültürümüzü herkesin tanınmasını isteriz. Cenaze törenine herkes katılabilir.” (K14)

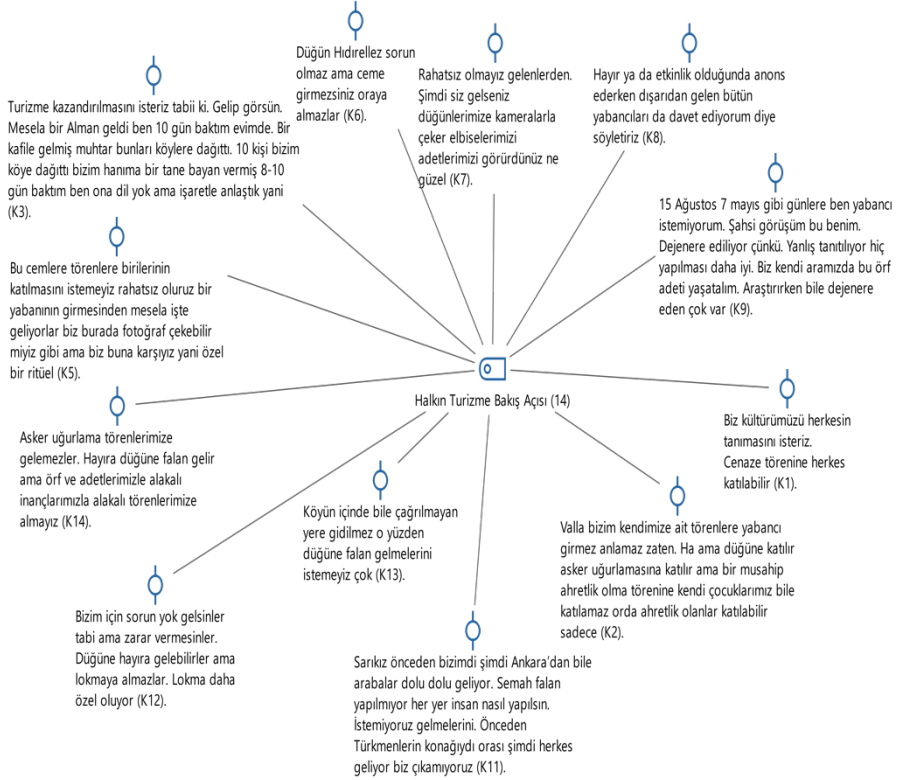
“Beş-on seneden beri bayağı gelip giden var. Valla bize zararları hiç yok gelsinler tabii. Gelip ev yapan yerleşen bile çok. Etkinlik olduğunda anons ederken dışardan gelen bütün yabancıları da davet ediyorum diye söyletiriz. Hıdırellez zamanı mezarlıklara gelenler de oluyor bizimle.” (K8)

“Köyümüz Sarıkız’a giderken geçiş yolu olduğu için turist geliyor tabii yaz aylarında. Ona yakın konaklama yeri de var. Çadır, kamp, bungalow tarzı yerler. Olumlu olumsuz yanları var tabii. Trafik en büyük sorunlardan biri, Mehmetalan’da trafik tıkanıyor bazen sitem ediyoruz.” (K10)

Köy halkının, tören ve ritüellerin turizme kazandırılmasına yönelik bakış açıları Şekil 1’de verilmiştir. Katılımcıların çoğu tören ve ritüellerin özel olmasından kaynaklı olarak yabancıların dahil edilmesini istemediğini belirtmiştir. Buna ilişkin ifadelerden biri şu şekildedir:

“Sarıkız törenlerinde bizi bize bırakın. Ne kadar çok dışarıdan insan -çok affedersiniz- burnunu soktuğu zaman bu iş yozlaşır. Bozulacağını düşünüyorum ve bozuluyor da zaten. Bazen geliyorlar bana ya işte bizde gelelim sizinle diye. Ben de diyorum ki ben siz namaz kılarken başımızda dikiliyor muyum? Ya da yemek yerken bana da ver diyor muyum? Yani biz orda herhangi bir gösteri yapmıyoruz, maneviyatımız için bunu yapıyoruz ve dış gözler rahatsız ediyor tabii. Bir de şey var, ben de sizdenim. Biz yıldık bu durumdan. Düğün mesela bunlarda sorun yok ama maneviyat için içine girince olmaması gerek. Gerek yok diye düşünüyorum.” (K10)

KAZDAĞI TÜRKMEN KÖYLERİNDE GELENEKSEL TÖREN VE RİTÜELLER: SÜRDÜRÜLEBİLİR KÜLTÜREL MİRAS TURİZMİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Şekil 1. Halkın Turizme Bakış Açısına Yönelik Tek Vaka Modeli

Sonuç ve Öneriler

Kazdağları, Türkiye'nin batısında, Balıkesir ve Çanakkale illerinin sınırları içerisinde yer alan mitolojik, doğal ve kültürel zenginlikleriyle bilinen önemli bir bölgedir. Bu bölgenin kültürel dokusunu oluşturan en önemli unsurlardan biri ise Tahtacı Türkmenleridir. Geleneksel yaşam tarzlarını büyük ölçüde koruyan bu topluluk, zengin kültürel mirası ve doğal yaşamla iç içe geçmiş günlük hayatları ile dikkat çekmektedir (Kahyaoğlu, 2022, s. 151-153). Bu araştırma, Kazdağı Türkmen köylerinde gerçekleştirilen tören ve ritüellerin tespit edilmesi ve turistik bir ürün olarak değerlendirilmesine ilişkin yerel halkın görüşlerinin ortaya çıkarılması amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın bulgularında somut olmayan kültürel miras değerleri içinde yer alan toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler kategorisi altında; düğün, ölüm, doğum, askerlik uygulamaları, özel günler, inanç ve ibadetlere yönelik ritüeller olarak altı alt grup oluşturulmuştur. Çalışma sonucu Tahtacı Türkmenlerinde düğün, ölüm, doğum, askerlik, inanç ve ibadetler etrafında gelişen birçok folklorik unsur tespit edilmiştir. Genel olarak tören ve ritüellerle ilgili temaların her birinin kendi içinde kuralları olduğu ve geçmişten gelecek kuşaklara aynı titizlik ile aktarıldığı görülmektedir. Söz konusu tören ve ritüellerde dikkat çeken unsurların başında halkın birlik ve beraberliği, kültürel bağlılığı ve yardımlaşmaları gelmektedir.

Kazdağı yöresinde yaşayan Türkmenler için doğum, düğün ve ölüm gibi geçiş dönemleri, topluluğun kültürel değerlerini koruma ve devam ettirme açısından büyük bir öneme sahiptir. Bu dönemler, sadece bireysel yaşam döngüsünün aşamaları değil, aynı zamanda topluluk bilincinin ve dayanışmasının güçlendiği, geleneklerin ve inançların yenilediği önemli zaman dilimleridir. Bu dönemler, hem bireysel hem de toplumsal yaşamda büyük anlamlar taşır ve geleneksel ritüellerle kutlanır veya anılır. Doğumlar, düğünler ve cenaze törenleri Tahtacı Türkmenlerinin kültürel kimliğini ve sosyal yapısını şekillendiren ve koruyan temel unsurlardır. Her bir geçiş dönemi, topluluğun kültürel mirasının ve sosyal bağlarının sürdürülmesine de katkıda bulunur. Ayrıca Hıdırellez, Güz Etkinliği, dinî bayramlar topluluğun birliğini, kültürel kimliğini ve geleneksel değerlerini pekiştiren önemli anlar olarak çeşitli ritüeller ve törenlerle anılır. Alan yazın incelemesi sonucu benzer sonuçlara ulaşan çalışmaların mevcut olduğu görülmüştür. Duman & Taşçinten (2020) çalışması sonucu Doyran köyünde Tahtacı Türkmenlerinin kültürlerine ait inanç ve pratiklerin yaşatıldığını ve genç kuşaklara aktarıldığını belirtmiştir. Meriç (2018) çalışmasında Tahtacı Türkmenlerinde ölüm öncesi ve ölüm sonrasında gerçekleştirilen inanış ve ritüelleri incelemiş; bu inanış ve ritüellerin hala sürdürüldüğünü belirtmiştir. Duman (2017) çalışmasında Aydın ili Tahtacı Türkmenlerinde ölümü haber veren ve ölümü engelleyen inanç ve uygulamalar, ölüm sırasında ve sonrasında gerçekleştirilen inanç ve uygulamaları ortaya koymuştur. Uluocak (2014) Kazdağı Tahtacı Türkmenlerinde ölüm ve ölüm olgusuna ilişkin inanç pratikleri ve ritüelleri incelemiş ve değerlendirmiştir. Çandarlı Şahin (2022) çalışmasında Kazdağı yöresinde yaşayan Tahtacı Türkmenlerinin sahip oldukları kültürel özellikler ile Muğla yöresinde yaşayan Tahtacı Türkmen grupları incelenmiştir. Tahtacı Türkmenlerinin doğaya olan bağlılıklarını ve doğaya ait unsurların hayatlarındaki önemini ortaya koymuştur. Sevincin, duanın, şükrün, niyetin ve dileğin doğa ile iç içe somutlaştırıldığı, özellikle dağ tepelerinin, bazı ağaçların ve taşların gündelik yaşamın vazgeçilmez bir parçası olduğu görülmüştür. Çıblak Coşkun (2019) Tahtacı Türkmenlerinin musahiplik ritüellerini incelemiştir. Çalışması sonucunda musahipliğin gelenekteki işlevini yitirerek sembolik hale gelmeye başladığını belirtmiştir. Bu inanç ve uygulamaların turizmde değerlendirilmesine yönelik alan yazında sınırlı sayıda çalışmaya rastlanmıştır. Eryücel (2018) çalışmasında bu bölgedeki kültürel değerleri ortaya koymuş ve sürdürülebilir bir yaklaşımla turizmde değerlendirilmesine yönelik öneriler geliştirmiştir.

Yerel halkın tören ve ritüellerin turistik ürün olarak kullanılmasına dair görüşlerinde hem özel günlere göre hem de kişilere göre farklılık olduğu görülmektedir. Ancak katılımcıların çoğu özellikle dinî törenlere dışarıdan katılımcı istemediğini açıkça belirtmektedir. Buna rağmen yerel halk genel olarak ziyaretçilerden rahatsız olmadıklarını ifade etmektedir. Bu nedenle yerel halk ile doğru iş birliği içerisinde tören ve ritüellerin turistik ürünlere dönüştürülmesi mümkündür. Özellikle bireyler tarafından organize edilen özel günler (hayır, asker uğurlama, düğün vb.), bu uygulamaları turistlere açmaya niyetli ailelerin destekleri ve doğru acenta planlamaları ile turistik ürün olarak sunulabilir (Krasojević & Djordjević, 2017, s. 446). Köroğlu vd. (2018, s. 843) tarafından Tahtakuşlar köyünde yapılan araştırma sonucunda, yerel halkın %64 oranında mahallenin turizme açılmasına istekli olduğu görülmektedir. Bunun sebepleri ise yerel halk için gelir artışı, istihdam ve ekonomik gelişme olarak sıralanmaktadır. Ancak yerel halk turizm ile birlikte kültürel bozulma, halkın değerlerini kaybetmesi ve alt yapı eksikliğinden dolayı endişeli olduklarını da belirtmişlerdir. Benzer şekilde Çetin'in (2009) Bepazarı'nda yürüttüğü çalışmasında yerel halkın sosyal ve ekonomik açıdan

turizme ilişkin olumlu görüşleri ortaya çıkarken, turistlerin bölgeye kontrolsüz bir şekilde akın etmeleri ve doğal yaşam alanlarının bozulması konularında olumsuz görüşler ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle turistik ürün geliştirme sürecinde öncelikle yerel halkın endişeleri giderilmelidir. Yerel halkın turizm faaliyetleri hakkında bilinçlendirilmesi, bu endişelerin ortadan kaldırılması için katkı sağlayacaktır. Yerel halka turizm faaliyetlerinin, yozlaştırıcı değil kültürel aktarım için gerekli bir güç olduğu bilinci kazandırılmalıdır. Buna ek olarak yerel halka ait kültürel miras uygulamalarının gençler ve yeni nesiller tarafından korunması ve sürdürülebilmesi konusunda endişelerin olduğu dikkate değerdir. Bu noktada genç nüfusun iş ya da çeşitli amaçlarla artık köylerinde yaşamadığı bu durum sebebiyle kültürel değerlerin de yaşatılması noktasında birtakım eksiklikler ve bir uzaklaşma yaşandığı ifade edilmektedir.

Turizm endüstrisi farklı kültürlerin bir araya gelmesinde, tanıtılmasında ve gelecek kuşaklara aktarılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca rehber anlatımlarının turist memnuniyetindeki etkisini araştıran bir çalışmada turistlerin somut olmayan kültürel miras unsurlarından en çekici olanları sırasıyla sözlü gelenekler, toplumsal uygulamalar (ritüel ve şöenler), doğa ve evrenle ilgili uygulamalar olarak belirttiği görülmüştür (Ar & Çelik Uğuz, 2015, s. 1416). Bu nedenle turistik destinasyonlarda yerel kültürün sunulması ve pazarlanması önemli bir konudur. Fakat turizmden yararlanırken, bölgeye ait folklor ürünlerinin doğal ortamının zarar görmemesi gerekir. Aksi hâlde, ticari amaçlar geleneksel değerlere ciddi şekilde zarar verebilir (Çetin, 2010, s. 189). Kültürel unsurların sadece ticari bir ürün olarak değil, aynı zamanda yerel toplulukların kimliği ve geçmişi için birer kaynak olarak ele alınması gerekmektedir. Turistik deneyimlerin ticarileştirilmesi, otantikliği ve kültürel bütünlüğü tehlikeye atabilir. Dolayısıyla, sürdürülebilir miras turizmi için yerel topluluklarla işbirliği yaparak, kültürel mirasın korunması ve toplumların refahının artırılması amaçlanmalıdır. Bu noktada bu unsurların gelecek kuşaklara aktarılmasında teknolojik gelişmelerin etkili olacağı düşünülmektedir. Kazdağı Türkmen köylerine özgü somut olmayan kültürel miras unsurlarının tanınırlığını artırmak ve sürdürülebilirliğini sağlamak için teknolojik bir müze oluşturulabilir. Müzede ritüellere sanal olarak katılmanın ve deneyimlere ortak olmanın bu kültürün devamlılığı için önemli olduğu düşünülmektedir. Bu müzede düğün, ölüm, doğum, askerlik uygulamaları, özel günler, inanç ve ibadetlere yönelik semah grupları farklı odalarda tarihsel bilgilendirmeler ve sanal efektler ile ziyaretçilere aktarılabilir. İlk örneği İzmir Efes'te başlayan deneyim müzelerinin zamanla yaygınlaşması muhtemeldir. Efes deneyim müzesi gibi bir müzenin bölgede oluşturulması bu kültürün gelecek nesillere aktarımı için oldukça faydalı olacaktır. Z kuşağının teknolojiye olan ilgisi göz önüne alındığında gelecekte kültürel değerler ile teknolojinin birleştirilmesi kaçınılmazdır.

Kaynakça

- Ar, H. (2015). *Somut olmayan kültürel mirasın korunmasında turist rehberlerinin rolü.* (Yüksek Lisans Tezi). Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Ar, H., & Çelik Uğuz, S. (2015). Somut olmayan kültürel mirasın korunmasında turist rehberlerinin rollerine yönelik turist algıları üzerine bir araştırma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(41).1406-1418.
- Aydın, K. (2022). *Somut olmayan kültürel mirasın turizm alanında değerlendirilmesi: karabük ovacık ilçesi örneği.* (Yüksek Lisans Tezi). Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük.
- Aymankuy, Y., Aymankuy, Ş. Y., Kütüklü, D., & Demir, B. (2023). Çocuklu ailelerin masalların konaklama işletmelerinde kullanılmasına dair görüşleri. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26(50), 807-828.
- Balci, Y. (2023). *Somut olmayan kültürel miras'ın korunması; Silifke yöresi halk oyunlarının turizme kazandırılması.* (Yüksek Lisans Tezi). Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Baytok, A., Boyraz, M. & Başar, B. (2021). Somut olmayan kültürel miras konulu bilimsel yayınların veri görselleştirme tekniği ile bibliyometrik analizi. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 246-262.

- Cai, P. (2022). Spatial differentiation of intangible cultural heritage in South China and its influencing factors. *Wireless Communications and Mobile Computing*, 1-11.
- Creswell, J. W. (2016). *Araştırma deseni nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları*. (çev. ed. Selçuk Beşir Demir). Ankara: Eğiten Kitap.
- Çalık, İ., & Ödemiş, M. (2015). Somut olmayan kültürel miras unsurlarının sürdürülebilir turizm kapsamında değerlendirilmesi: Gümüşhane ili örneği, 16. *Ulusal Turizm Kongresi*, Çanakkale Üniversitesi 12-15 Kasım 2015, ss. 833-843.
- Çandarlı Şahin, A., (2022). Kazdağları'ndan Sandras'a tahtacı Türkmen kültüründe eski Türk dininin izleri. *Folklor Akademi Dergisi*, 5(2), 215-230.
- Çapar, G., & Yenipınar, U. (2016). Somut olmayan kültürel miras kaynağı olarak yöresel yiyeceklerin turizm endüstrisinde kullanılması. *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*, 4(Özel Sayı 1), 100-115.
- Çetin, T. & Hamzaoğlu, E. (2022). Kazdağı'nda nadir bitkiler ve botanik turizmi. M.A., Yolcu (Ed.), *Kazdağları ve geleneksel ekolojik bilgi içinde* (157-176). Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları.
- Çetin, T. (2009). Beypazarı'nda turist-yerli halk etkileşimi ve turizmin sosyal, kültürel ve ekonomik etkileri. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 9(1), 15-32.
- Çetin, T. (2010). Cumalıkızık köyünde kültürel miras ve turizm algısı. *Milli Folklor*, 11(87), 181-190.
- Çıblak Coşkun, N. (2019). Tahtacı yol ve erkanında dört kapılı ahiret kardeşliği. *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, 19, 49-80.
- Duman, A. Z. & Taşçinten, H. (2020). Kazdağlarında bir tahtacı köyü Doyran: Ritüel ve inanç pratikleri. *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, 22, 239-334.
- Duman, A. Z. (2017). Aydın ili tahtacı Türkmenlerinde ölüm ve ölü ile ilgili rit ve ritüeller üzerine. A. Öztürk ve H. Yıldız (Yay. haz.). *I. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Öğrenci Sempozyumu (OTUDES) Bildiri Kitabı: Dil ve Folklor içinde* (1-10). Ordu: Ordu Üniversitesi.
- Duman, H., & Avcıkurt, C. (2023). Evaluation of local dishes as an intangible cultural heritage value in terms of gastronomy tourism: The case of Ayvalık. *Journal of Gastronomy, Hospitality and Travel*, 6(2), 548-557.
- Duymaz, A. (2001). Kaz Dağı ve Sarıkız efsaneleri üzerine bir değerlendirme. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(5), 88-102.
- Ekici, M. (2004). Bir sempozyumun ardından: somut olmayan kültürel mirasın müzelenmesi. *Milli Folklor*, 16(61), 5-13.
- Eryücel, Ö. (2018). *Turizmde kültürel mirasın sürdürülebilirliği: Kazdağı Türkmen köyleri örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Gürel, D., & Çetin, T. (2017). An investigation of secondary school 7th grade students' awareness for intangible cultural heritage. *Online Submission*, 8(27), 75-84.
- Kahyaoğlu, S. (2022). Kaz Dağı Tahtacı Türkmenlerinde doğaya bakış ve Edremit'te geleneksel arazi kullanımı. M.A. Yolcu (Yay. haz.), *Kazdağları ve geleneksel ekolojik bilgi içinde* (149-156). Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları

- Kılcan, B., & Çetin, T. (2017). Öğretmen adaylarının kültürel turizm ve Hacı Bektaş Veli'ye ilişkin düşünceleri. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (82), 71-89.
- Kim, S., Whitford, M., & Arcodia, C. (2019). Development of intangible cultural heritage as a sustainable tourism resource: the intangible cultural heritage practitioners' perspectives. *Journal of Heritage Tourism*, 14(5-6), 422-435.
- Kolaç, E. (2009). Somut olmayan kültürel mirası koruma, bilinç ve duyarlılık oluşturmada Türkçe eğitiminin önemi. *Milli Folklor*, 21(82), 19-31.
- Köroğlu, A. Acun, A. Çözeli, F. E. & Oflaz, M. (2018). Tahtakuşlar mirasının keşfi: yerel halkın tutumları üzerine bir araştırma. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(3), 843-860.
- Krasojević, B., & Djordjević, B. (2017). Intangible cultural heritage as tourism resource of Serbia. *Sociology and Anthropology*, 5(6), 442-449.
- Kumartaşloğlu, S. (2017). Edremit ve Burhaniye tahtacılarında hıdırellez. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(37), 275-292.
- Labadi, S. (2011). Intangible heritage and sustainable development: realistic outcome or wishful thinking? *Heritage & Society*, 4(1), 115-118.
- McKercher, B., & du Cros, H. (2002). *Cultural tourism: The partnership between tourism and cultural heritage management*. New York: The Haworth Hospitality Press,
- Meriç, C. (2018). Bayramiç yöresi tahtacı Türkmenlerinde ölüm etrafında oluşan inanış ve ritüeller. *Kültür Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 70-80.
- Metin Basat, E. (2013). Somut ve somut olmayan kültürel mirası birlikte koruyabilmek. *Milli Folklor*, 23, 61-71.
- Meydan Uygur, S. & Baykan, E. (2007). Kültür turizmi ve turizmin kültürel varlıklar üzerindeki etkileri. *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, (2), 30-49.
- Mustafa, S. & Saleh, Y. (2017). An overview on intangible cultural heritage in Malaysia. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 7(4), 1053-1059.
- Oğuz, M. Ö. (2009). Somut olmayan kültürel miras ve kültürel ifade çeşitliliği. *Milli Folklor Dergisi*, 11(82), 6-12.
- Oğuz, Ö. (2018). *Somut olmayan kültürel miras nedir?*. Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Öğüt Eker, G. (1998). *Karakeçili Türk Düğünü*. (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özyurt, P. M., & Saribrahimoglu, S. (2022). Doğu Karadeniz'e özgü Kalandar kutlamalarının kültürel miras turizmi kapsamında incelenmesi. *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 16(33), 263-284.
- Pietrobruno, S. (2009). Cultural research and intangible heritage. *Culture Unbound*, 1(1), 227-247.
- Soylu, B. Ç. (2023). *Ziyaretçi motivasyonu, SOKÜM algısı, deneyim ve sadakat ilişkisi*. (Doktora Tezi). Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Şahin, H. İ. (2014). Kazdağlarında ayin ve şiir: Tahtacı Türkmenlerinin sazandarlık/zâkirlik geleneği üzerine. *Alevilik-Bektaşılık Araştırmaları Dergisi*, (10), 141-165.

- Tan, N., Anwar, S., & Jiang, W. (2023). Intangible cultural heritage listing and tourism growth in China. *Journal of Tourism and Cultural Change*, 21(2), 188-206.
- Türker, A. & Çelik, İ. (2012). Somut olmayan kültürel miras unsurlarının turistik ürün olarak geliştirilmesine yönelik alternatif öneriler, *Yeni Fikir Dergisi*, 4(9), 86-98.
- Uluocak, Ş. (2014). Kazdağı tahtacı Türkmen kozmolojisinde “hakka yürümek”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (71), 55-82.
- Uslu, A. & Kiper, T. (2006). Turizmin kültürel miras üzerine etkileri: Beypazarı/Ankara örneğinde yerel halkın farkındalığı, *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 3(3), 305-314.
- Uygur, S. M. & Baykan, E. (2007). Kültür turizmi ve turizmin kültürel varlıklar üzerindeki etkileri, *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, (2), 30-49.
- Wu, J., Ju, L. H., Lin, P. H., & Lyu, Y. (2022). The relationship between form and ritual in cultural sustainability. *Sustainability*, 14(15), 9157.
- Yağar, F., & Dökme, S. (2018). Niteliksel araştırmaların planlanması: Araştırma soruları, örneklem seçimi, geçerlik ve güvenilirlik. *Gazi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(3), 1-9.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Zhang, G., Chen, X. Law, R. & Zhang, M. (2020). Sustainability of heritage tourism: a structural perspective from cultural identity and consumption intention. *Sustainability*, 12, 9199,1-17.

Elektronik Kaynaklar

- URL-1 Kültür ve Turizm Bakanlığı. Erişim Adresi: <https://www.ktb.gov.tr/TR-96283/kulturel-miras.html>
- URL-2 Kültür ve Turizm Bakanlığı. Erişim Adresi: <https://aregem.ktb.gov.tr/TR-243105/unesco-somut-olmkultmiras-online-sergisi.html>
- URL-3 Somut olmayan kültürel mirasın korunması sözleşmesi. Erişim Adresi <https://ich.unesco.org/doc/src/00009-TR-PDF.pdf>
- URL-4 UNWTO, Tourism and intangible cultural heritage, Erişim adresi: <https://www.unwto.org>
- URL-5 UTMK, Unesco Türkiye Millî Komisyonu. Erişim Adresi: <https://www.unesco.org.tr>
- URL-6 Kültür ve Turizm Bakanlığı. Erişim Adresi: <https://canakkale.ktb.gov.tr/TR-70575/kazdagi-ida-dagi-bayramic.html>
- URL-7 Türkiye Kültür Portalı. Erişim Adresi: <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/balikesir/gezilecekyer/kaz-dagi-da-dagi>
- URL-8 Kazdağı Milli Parkı. Erişim Adresi: <http://www.kazdagimilliparki.com/ulaim-ve-ozellikler.html>